

РОЗДІЛ 3

МУЗЕЙНИЦТВО, КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ, АРХЕОЛОГІЧНІ, ЕТНОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

УДК 94(477)

Алла Киридон
(м. Київ)

МУЗЕЇ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ

Політика пам'яті задає своєрідну модель відчитування минулого й артикулює офіційні стандарти його оприявлення. Інструменти політики пам'яті – це сукупність методів і засобів для досягнення окреслених завдань. З-поміж іншого (монументальна пропаганда, символіка, топоніміка, відзначення державних свят, організація масової історичної освіти, меморіали, інші форми комеморативних практик) одним із механізмів втілення та інструментів політики пам'яті є музеї. Музей – це багатофункціональний інститут соціальної пам'яті, через посередництво якого реалізується потреба суспільства у відборі, зберіганні та презентації специфічної групи культурних і природних об'єктів. Відтак простір музею репрезентує, з одного боку, специфічні риси мнемосвідомості епохи, яка відтворюється, але водночас транслює свідомі сні смисли прочитаного коду

Ключові слова: пам'ять, політика пам'яті, музей, пам'яттєвий дискурс.

Музеї, поряд з бібліотеками та архівами, належать до інститутів, що мають соціально-комунікаційну спрямованість, оскільки в їхній основі елементи зовнішньосистемної та внутрішньосистемної взаємодії, спілкування та обміну інформацією. Соціальною функцією цих інституцій є збереження пам'яті. Зазначені інституції актуалізують минуле, зберігають історичні джерела для відтворення культури, транслюють соціально значуще ретроспективне документоване знання, а також є індикаторами соціокультурних змін. Останнім часом у світі спостерігається зростання інтересу до музеїв, які інтенсивно розвиваються, зазнаючи не лише кількісного збільшення, але й якісних змін [7, с. 3]. У спільноті музейних фахівців дедалі більше визнання знаходять уявлення про «інтегровані» музеї і положення «нової музеології». Остання розглядає музей як інститут, що виходить за межі консервації, демонстрації та трансляції історико-культурної спадщини та переходить до здійснення ширшої соціальної місії культурної ідентифікації та інтеграції в навколишнє середовище [13].

Різноманітним аспектам історії музейної справи в Україні та діяльності музеїв присвятили дослідження М. Бондар, І. Буланій,

І. Дворкін, Л. Гайда, Н. Ганнусенко, О. Грекулов, Г. Елькін, М. Кашин, Д. Кепін, А. Киридон, І. Кирсим, О. Крук, О. Костюкова, М. Лощинин, Р. Маньковська, Г. Мезенцева, В. Обозний, З. Огризко, Ю. Омельченко, Є. Піскова, І. Прус, С. Руденко, Ф. Рябчикова А. Сайненський, Т. Скрипка, Г. Скрипник, Л. Славін, В. Солодова, В. Столетов, О. Титова, М. Ткаченко, Я. Треф'як, Л. Федорова, Л. Чупрій, І. Явтушенко та інші. Аналіз сучасного стану українських музеїв та сфери охорони культурної спадщини поданий у дослідженнях М. Белікової, В. Ланкелієне, Л. Норіс, К. Смаглій, Г. Фесенко, І. Шевцова та ін.

Метою публікації є розгляд взаємозв'язку музей – пам'яттєвий дискурс – політика пам'яті. Дослідження музею як інституту пам'яті заґрунтоване на «нормативній парадигмі» П. Рікера (яка розглядає роботу пам'яті з забування, переоцінювання та опрацювання минулого); «культурній пам'яті» та «комунікативній пам'яті» Я. Ассмана та А. Ассман, «місьць пам'яті» П. Нора; «колективного пам'ятання» П. Коннертона та ін. Відтак пріоритетним у висвітленні питання є пам'яттєвий дискурс у функціонуванні музейних інституцій.

Розгляд задекларованого питання потребує з'ясування понятійного складника. Політика пам'яті – це сукупність соціальних практик, спрямованих на репрезентацію (чи модифікацію) певних образів минулого (образів спільного минулого), актуалізованих сучасним політичним контекстом з метою форматування спільної ідентичності та єдиного меморіального канону. Практики й норми такої політики пов'язані з форматуванням колективної пам'яті й вибудовуються з огляду на конкретні внутрішні та зовнішні чинники функціонування держави та характер політичної влади. Політика пам'яті є своєрідним символічним ресурсом конструювання колективної ідентичності. Це надзвичайно потужний засіб впливу на світоглядні уявлення соціуму. Вагомою є її роль в інтерпретації минулого задля інтеграції та консолідації спільноти.

Предмет політики пам'яті є подвійним, та передбачає, з однієї сторони, конструювання певної спільної пам'яті, як системи колективних уявлень про минуле, з іншої – цілеспрямований вплив на індивідуальну пам'ять кожного громадянина [12, с. 244]. Політика пам'яті увиразнюється через контроль владної верхівки над конструюванням знань та уявлень про минуле. Політика пам'яті задає своєрідну модель відчитування минулого й артикулює офіційні стандарти його оприявлення. Інструменти політики пам'яті – це сукупність методів і засобів для досягнення окреслених завдань.

З-поміж іншого (монументальна пропаганда, символіка, топоніміка, відзначення державних свят, організація масової історичної освіти, меморіали, інші форми комеморативних практик) одним із механізмів втілення та інструментів політики пам'яті є музеї.

У тлумаченні визначень поняття «музей» спостерігається певна варіативність. Музеї (від гр. «Μουσείον» – «храм музи») – складний соціокультурний інститут, соціальною функцією якого є збереження пам'яті, стабілізація / маркування норм і цінностей суспільства, трансляція соціокультурного досвіду. Цілісне філософське осмислення музею чи не вперше дав відомий філософ М. Федоров, концентруючи увагу на моральній сутності музею та його значущості в суспільстві і культурі. Він розглядав музей як репрезентанта пам'яті, «пам'яті загальної для всіх людей, як собору всіх живих, пам'яті, невіддільної від розуму, волі і дії, пам'яті не про втрату речей, а про втрату осіб» [21, с. 387].

Узагальнюючи визначення сучасної історіографії, маємо таке трактування поняття: музей – це державна, громадська, приватна установа культури, призначена для збору, зберігання, вивчення та публічного подання (експонування, публікації) музейних предметів і музейних колекцій, які є невід'ємною частиною національного культурного надбання [3, с. 7]. Музей також може розглядатися як інформаційний центр культурної спадщини, інститут соціокультурної адаптації, інструмент пізнання культурних цінностей минулих епох і сучасності, а також інтерпретування їх значень з метою суспільного самопізнання й самовизначення.

З огляду на задекларовану проблему, вдамося до визначення, поданого в аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень: «Музей – це багатофункціональний інститут соціальної пам'яті, через посередництво якого реалізується потреба суспільства у відборі, зберіганні та презентації специфічної групи культурних і природних об'єктів, які усвідомлюються суспільством як цінності, що передаються з покоління в покоління» [22].

Діяльність музеїв в Україні регулює Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 р. (зі змінами) [18], що визначає правові, економічні, соціальні засади створення і діяльності музеїв України та особливості наукового формування, вивчення, обліку, зберігання, охорони і використання Музейного фонду України, його правовий статус, і поширюється на всі види музеїв та заповідників у частині їх музеєфікації, а також обліку, зберігання та використання, охорони, консервації, реставрації музейних предметів, музейних колекцій та предметів музейного значення. У цьому Законі визначено: «Музей – науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини».

Музеї є багатофункціональними інститутами соціальної пам'яті, посередництвом яких реалізується потреба суспільства у відборі,

зберіганні та презентації специфічної групи культурних і природних об'єктів, які усвідомлюються суспільством як цінності, що передаються із покоління в покоління. Музей є одним із вагомих соціокультурних інститутів з огляду на заангажованість його в соціальну систему, загальнокультурні процеси, ефективність взаємодії з суспільством та іншими інститутами.

Інститути (від латинського «institutum», що означало встановлення, запровадження, звичай) є необхідними атрибутами сучасного динамічного суспільства, що фіксують перевірені досвідом форми реалізації суспільно значущих функцій та дію механізму раціоналізації соціальних практик. Як зауважили П. Бергман і Т. Лукман, інститути «з'являються в кожній соціальній ситуації, що триває якийсь час» і виникають у контексті певних соціальних процесів [2]. Представник теорії нового інституціоналізму Д. Норт визначає інституції як «правила, механізми, що забезпечують їх виконання, і норми поведінки, що структурують повторювані взаємодії між людьми [17]. У рамках соціального інституту як певного типу організації соціальна практика стандартизується, стає об'єктом проектування й управління. У межах інституту відбувається координація й впорядкування взаємодії людей, створення визначеного алгоритму та програми поведінки. Йдеться не просто про сукупність норм, а організацію, що володіє структурою.

Музей як соціальний інститут передбачає регламентований тип соціальних відносин, має зобов'язуючу силу у збереженні культурної спадщини. У його межах здійснюється контроль над комплектуванням колекцій, зберіганню та використанню музейних предметів, генеруються особливі інституційні установки і взірці поведінки, засновані на повазі до минулого, соціальної пам'яті і досвіду. Головна місія музею – це збереження та нагромадження природного і культурного спадку людства; інформування та поширення основних цінностей історії, науки, культури; генерування культури теперішнього й майбутнього на основі збереження та актуалізації всіх елементів історичної спадщини.

Провідною функцією музеїв сьогодні постає соціокультурна спрямованість, яка поєднує процеси збереження та актуалізації національної культурної спадщини. Серед функцій музею:

- державна – збереження матеріальних свідчень – про історію, культуру та сакральні знання;
- наукова – вивчення і наукове осмислення культурного спадку України; адаптація наукових здобутків музейних співробітників для широкого загалу;
- просвітницька – формування позитивного сприйняття роботи музею через лекційну та культурологічну діяльність;

– пам'яткоохоронна – постійний нагляд (фотофіксація та моніторинг стану маячків на тріщинах тощо) за станом пам'яток культури та мистецтва, своєчасне реагування на виникаючі проблеми і т. д. [15, с. 118].

Музеї відіграють особливу роль в системі конструювання спільних уявлень, образів і оцінок минулого. Музей є культурним простором, що концентрує та репрезентує наявний досвід, транслює його іншим поколінням через емпірику, почуття, емоції й переживання, тобто акумулює та репрезентує досвід практичний, екзистенціальний і сакральний. Такі характерні для музеїв структурні елементи, як знання, традиції, цінності, символи, образи водночас є формотворчими соціальної пам'яті. Ця інституція виконує функцію соціалізованого впливу. Зокрема музей можна розглядати як посередника-провідника соціокультурних ідей. Водночас музей сприяє розширенню світоглядних уявлень, освітньо-наукового потенціалу тощо [11, с. 197].

Окремі дослідники зауважують зміну ролі музею в суспільстві, переродження його з «явища» в «процес», орієнтацію сучасного музею на майбутнє [24; 25]. В епоху інформаційних технологій відкривається нове бачення музейної справи, що має на меті подолати культурно-історичну дистанцію, встановити зв'язок між минулим, сучасним і майбутнім, що потребує перегляду традиційної структури музейної роботи. Важливою частиною підтримки й формування колективної пам'яті суспільства від кінця ХХ ст. стали історичні музеї (форматування та трансляція образу минулого, поширення історичних знань).

Музей має подвійну функціональну завантаженість: з одного боку, він є механізмом формування пам'яттєвих смислів, але, з іншого, пам'яттєві смисли також впливають (особливо в умовах соціокультурних трансформацій) на архітектуру музею. Відтак простір музею репрезентує, з одного боку, специфічні риси мнемосвідомості епохи, яка відтворюється, але водночас транслює свідомі сні смисли прочитаного коду. Це дає підстави говорити про методи конструювання соціально значущих мномокомплексів. Спонукаючи глядача до споглядання, музей виховує «візуальну культуру». Образи минулого в масовій свідомості формуються з різних сегментів: особистого життєвого досвіду, ціннісних установок, сучасного «потоків інформації» тощо [11, с. 198].

Основними напрямками діяльності сучасних музеїв в Україні є науково-дослідницька, культурно-освітня діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, виставкова, пам'яткоохоронна робота, а також діяльність, пов'язана з науковою атрибуцією, експертизою, класифікацією, державною

реєстрацією та усіма видами оцінки предметів, які можуть бути визначеними як культурні цінності, з метою включення до Музейного фонду України. Предмети Музейного фонду України є культурними цінностями, що постійно зберігаються на території України та за її межами або згідно з міжнародними договорами підлягають поверненню в Україну. Серед багатьох функцій музею (напр., експозиційна, інформативна, гносеологічна, просвітницька, виховна та ін.) увиразнюється саме меморіальна.

Головна місія музею – генерування культури теперішнього й майбутнього на основі збереження та актуалізації всіх елементів історичної спадщини. Водночас ці установи самі є репрезентантами «менталітету епохи» та культурної пам'яті. Принагідно нагадаємо думку видатного культуролога Я. Ассмана: передавання й повернення культурних смислів у вигляді обрядів (дій) і предметів (пам'ятників, меморіалів, храмів і т.д.), які «експлікують імпліцитний показник часу та ідентичності», є основою культурною пам'яті [1, с. 19-21]. Відтак, форми цих інституцій, а також методи репрезентації / інтерпретації минулого та смислові акценти визначаються нормами й цінностями культури сучасності.

У контексті пам'яттєвого дискурсу особливо вагомою видається роль музеїв в умовах соціокультурних трансформацій, зміни традиційних стандартів та стереотипів мислення. Зазвичай в такі періоди відбувається радикальне переосмислення минулого, «вибудовування нових дистанцій і контрастів» [9, с. 46], спостерігається когнітивний дисонанс ціннісних систем (відбувається зіткнення чи спроба накладання «устійненого» й «нового», співіснування несхожих, або навіть й протилежних ціннісних систем, різних моделей минулого тощо). Це потребує необхідного реагування від музеїв. Розкриваючи зміст і призначення музею, М. Федоров писав: «Народи в нещасті звертаються до минулого і там шукають розради. Музеї слугують вираженням такого почуття» [21, с. 387].

С. Гранж на підставі досвіду Франції акцентує увагу на необхідності гнучкої реакції музейних інтерпретацій на трансформації етнічних та громадянських ідентичностей, представлення різних точок зору на історичні події. Таким чином, музей більшою мірою виконує соціальне замовлення, орієнтуючись на кон'юнктуру громадсько-політичного життя, а не на поширення об'єктивної наукової інформації про минуле. В цілому, такий підхід відображає сучасну музейну практику у Західній Європі [4].

Структура музею моделює механізм пам'яті; об'єкти, що зберігають матеріальну пам'ять відповідного часу й у цій якості практично незмінні, доповнюються підписами, зміст яких періодично піддається сумнівам, дебатується й переглядається. Об'єкти без

підписів не репрезентують пам'яті, як і підписи без об'єктів. На думку автора, у загальній формі ці явища можна описати як «тверду» («жорстку») і «м'яку» пам'ять [8; 26]. «Тверда» («жорстка») пам'ять закріплена у формі різноманітних «місць пам'яті», музейних експозицій, календаря офіційних пам'ятних дат, меморіалів, церемоніалів тощо. Ці обидва види пам'яті (документи і монументи, тексти і меморіали, наративи і пам'ятники) взаємодоповнювані та взаємозалежні: «Щоб актуалізуватися в свідомості сучасників, зміст твердої пам'яті – наприклад, пам'ятники – вимагає інтерпретації в тексті. Щоб зберігатися в поколіннях, зміст м'якої пам'яті – громадська думка, історичні дебати, літературна уява – вимагає фіксації в матеріалі. Ключове значення мають не окремі форми пам'яті (тверда (жорстка) і м'яка), але самі переходи між ними, їх взаємна оберненість і відносна прозорість одна для одної [9, с. 46]. Очевидно варто зауважити, що не лише механізм пам'яті моделює структура музею, але й породжені пам'яттєві смисли епохи конфігурують структуру музею.

У пам'яттєвому дискурсі музеї розглядають як:

- 1) засоби збереження пам'яті;
- 2) комунікатори / посередники;
- 3) носії пам'яті;
- 4) місця пам'яті;
- 5) топоси пам'яті та ін.

Соціальна / культурна пам'ять і музеї як соціокультурні феномени мають глибинну схожість / спорідненість: знання, традиції, цінності, символи, образи, що становлять основу колективної пам'яті, водночас є системотворчими елементами музею й займають чинне місце в його діяльності. Взаємодія пам'яттєвих смислів і музеїв сприяє збереженню, актуалізації й трансляції колективної пам'яті від покоління до покоління.

За профілем музеї поділяються на природничі (антропологічні, біологічні, ботанічні, геологічні, зоологічні, мінералогічні, палеонтологічні), історичні (загальноісторичні, військово-історичні, історії релігії, історико-побутові, археологічні, етнографічні), літературні, художні (образотворчого, декоративно-прикладного, народного, сучасного мистецтва), мистецькі (театральні, музичні, музеї кіно), науково-технічні, комплексні (краєзнавчі, екомuzeї), галузеві тощо. На основі ансамблів, комплексів пам'яток та окремих пам'яток природи, історії, культури та територій, що становлять особливу історичну, наукову і культурну цінність, можуть створюватись історико-культурні заповідники, музеї-заповідники, музеї просто неба, меморіальні музеї-садиби тощо.

Особлива роль належить історичним музеям, які виконують охоронно-зберігаючі, науково-дослідницькі, просвітницько-виховні

функції, водночас їх провідними функціями є збереження, відтворення та формування колективної пам'яті українського народу. У цьому контексті музей виступає, як історично обумовлений багатофункціональний інститут соціальної пам'яті, через посередництво якого реалізується потреба у відборі, зберіганні й презентації специфічної групи культурних і природних об'єктів, які усвідомлюються суспільством як цінності, що передаються із покоління в покоління. Як слушно підкреслює О. Наварро, історичні музеї створюють систему соціальних образів, тобто символічну реконструкцію етичних, естетичних, когнітивних і культурних горизонтів в повсякденності, тим самим, санкціонуючи певні способи бачення, відчуття певної ідентичності та пам'яті [16].

Трансформації соціогуманітарного простору зумовлюють появу різноманітних за формою і змістом музейних комплексів, зокрема й віртуальних музеїв. Музеї мають широкий профіль комплектування музейних предметів меморіального значення: предмети – свідчення епохи в усій сукупності форм, видів та носіїв пам'яті, артефактів, які транслиують певний культурний код нації, виховують «візуальну культуру» і зберігають репрезентативні та унікальні рухомі та нерухомі пам'ятки матеріальної та духовної культури. Музеї виступають також місцем пам'яті. Створення меморіальних музеїв, музейних комплексів виступає однією з основних форм увічнення пам'яті.

Сучасний музей є своєрідним маркером культурного коду, простором, що перебуває в безперервному розвитку й має високу силу інформаційного та емоційного впливу. Так, музеєфікація артефактів транслиує певний культурний код і стимулює реактивіцію пам'яті. Конструйовані й структуровані символічні ряди простору музею (як засіб опосередкованого впливу) імпліцитно змінюють саму соціальну реальність. Йдеться про моделювання своєрідної психопросторової інтеграції у якій відбувається видозміна конструкту культурних установок.

Музей як історично сформований інститут, виступає засобом адаптації людини в культурній сфері, місцем її духовного збагачення, що стимулює моральний і естетичний розвиток особистості. Такі характерні для музеїв структурні сегменти як знання, традиції, цінності, символи, образи водночас є формотворчими соціальної пам'яті. Ця інституція виконує функцію соціалізованого впливу. Зокрема, музей можна розглядати як посередника-провідника соціокультурних ідей. Водночас музей сприяє розширенню світоглядних уявлень, освітньо-наукового потенціалу тощо.

Музеї увиразнюють пам'яттєвий дискурс репрезентацією сукупності текстів, образів, матеріальних предметів тощо. При цьому

вагомим видається врахування багатоплановості соціальних кордонів колективної пам'яті. Так, Л. Фадеева звертає увагу на те, що образи, уявлення, асоціації одного соціального шару чи соціальної групи можуть істотно відрізнятися від ментальних утворень інших в силу різного життєвого досвіду, варіантів особистих доль, психологічного складу різних спільнот. Окрім того, певна епоха може створювати відповідну масову ідеологію та міфологію, систему ціннісних орієнтацій і колективних образів. Відтак певний історичний час отримує свій якісний зміст і символічне значення. Бачення епохи сучасниками, як правило, відрізняється від того уявлення, яке входить у колективну пам'ять як сукупність стійких компонентів, водночас здатна змінюватися під впливом нових яскравих подій, радикальних процесів, соціальних змін. Образ епохи трансформується, коригується в колективній пам'яті, залежно від змін повсякденності [20, с. 159].

Музеї, зберігаючи пам'ятки культури, є водночас важливим джерелом і каналом інформації, а також своєрідною платформою комунікування. Йдеться не лише про взаємодію відвідувачів та персоналу, а про трансляцію спадковості моральних і культурних норм. Музейні колекції та документи формують культурний простір пам'яті, залучають громадян до надбань національної культурної спадщини, спрямовують вектор спогаду. Музеї є інституціями культурної соціалізації громадянина, сприяючи вихованню моральних і культурних норм, ціннісних орієнтирів.

Британський музейник Д. Флемінг говорить про необхідність формування музеями власного погляду на політичну культуру та політичну історію певної спільноти, замість того, щоб уникати участі в актуальному громадському житті, або брати в ньому пасивну участь ретранслятора. Автор розглядає музей як ще одного актора у формуванні громадської думки, а не лише як структуру впорядкування колективних знань і уявлень про минуле. З огляду на панування моделі конкуруючих дискурсів минулого, саме на музеї має лягти функція творення наукової несуперечливої репрезентації історії. *По-перше*, формування цілісного історичного наративу є прямим завданням музеїв як науково-дослідних та культурно-освітніх установ. А отже, вони мають синтезувати знання, напрацьовані у різних галузях історичної науки. *По-друге*, музеї можуть і повинні бути рівновіддаленими від конкуруючих наукових шкіл, течій, груп, акцентуючи увагу не на суперечностях, а на тих положеннях, щодо яких науковці дійшли згоди. *По-третє*, музейна комунікація є гнучкішою, порівняно із традиційними формами публікації результатів наукових досліджень – статтями і монографіями, що дозволяє оперативно вносити корективи до музейної репрезентації історії. *По-четверте*, музей як інституція має більший потенціал у розв'язанні проблеми авторської суб'єктивності [19, с. 80].

Глобалізація сучасного життя змушує музеї переглядати і оновлювати методи своєї діяльності. Завдяки цьому музеї, відштовхуючись від суспільних запитів, поступово стають універсальними культурними інституціями, в яких акумульовано суспільно-історичний та культурний досвід людства [6, с. 40]. Сучасні музеї фактично стають центрами освіти, комунікації, культурної інформації і творчих інновацій. Разом з тим, надзвичайної актуальності набуває питання організації музею як певного комунікативного простору, який постійно акумулює та ретранслює соціально-історичну пам'ять, що є затребуваною суспільством для культурно-історичної ідентифікації, соціалізації індивіда в суспільстві та виховання [5, с. 45]. У суспільстві, яке вважає, що минуле має вплив на сучасність та спрямовує її, символічне опанування минулим розглядається як елемент влади, визначення та укорінення нової людини, що, в свою чергу, спонукає до формування політики збереження спадщини [14, с. 40].

За своїм призначенням музеї є виразниками зв'язку епох: вони вмонтовують досвід минулих поколінь в суспільну свідомість сучасності через збереження і презентацію матеріальних предметів і нематеріальної спадщини – фрагментів зникаючої історичної реальності. Необхідним видається завдання змінити парадигму суспільної місії музеїв як соціально-комунікаційних структур сучасного інформаційного середовища.

Для перетворення українських музеїв на реальні суб'єкти новітньої соціокультурної дійсності потрібне концептуальне (а не ситуативне чи спорадичне) переосмислення їхньої мети, функцій, завдань, наповнення тощо. Музейна рефлексія соціокультурної реальності, заломлюючись через систему цінностей, життєвий досвід, особу відвідувача, трансформується в нове знання і служить основою формування колективної пам'яті суспільства. Підґрунтям взаємодії колективної пам'яті та музею є:

– структурні елементи: знання, традиції, цінності, символи, образи;

– функціональний взаємозв'язок, який виявляється у реалізації функцій: документування, освітньої, виховної, комунікативної, світоглядної, адаптаційної, ідентифікаційної, інтегративної.

Джерела та література

1. Ассман Я. Культурная память: письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности. М., 2004.
2. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. М.: МЕДИУМ, 1995. 323 с.
3. Галкина Т. В., Петунина О. О. Краткий словарь музейных терминов. Томск: Издательство ТГПУ, 2004. 16 с.

4. Гранж С. Чекаючи на музей Майдану, слід працювати з людським боєм [Електронний ресурс] / С. Гранж, Є. Олійник : інтерв'ю. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27316402.html>
5. Денисюк Ж. З. Концептуалізація музейного простору в контексті формування нової меморіальної ідентичності / Ж. З. Денисюк // Музейна справа та освіта в Україні: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 13-14 листопада 2014 р. / Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. К., 2014. С.43–47.
6. Денисюк Ж. З. Музеї як інститути соціальної пам'яті в умовах глобалізованого суспільства // Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ / редкол. : В. Г. Чернець (голова) та ін. – К. : НАКККіМ, 2016. С. 39–40.
7. Дриккер А. С. Музей в современном мире // Вопросы музеологии. 2011. № 1(3). С. 3.
8. Эткінд А. Время сравнивать камни: Постреволюционная культура политической скорби в постсоветской России // Ab Imperio. 2004. № 2. С. 33–76.
9. Эткінд А. Столетняя революция: юбилей начала и начало конца // Отечественные записки. 2004. №5 (20). С. 40–50.
10. Илизаров Б. С. Роль ретроспективной социальной информации в формировании общественного сознания (В свете представлений о социальной памяти) // Вопросы философии. 1985. № 8. С. 60–69.
11. Киридон А. М. Музеї як інституції пам'яті // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 16. С. 193–201.
12. Киридон А. Політика пам'яті в Україні (1991–2015 рр.) // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 15. С. 244–250.
13. Мастеница Е. Н. Феномен музея в философском наследии Н. Ф. Федорова // Вестник СПб ГУКИ. 2011. №3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-muzeya-v-filosofskom-nasledii-n-f-fedorova>.
14. Мєро Ф. Музеї та суспільство // Народна творчість та етнографія. 2006. №6. С. 40–48.
15. Мостова Н. В. Музей як інструмент примирення суспільства // Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ / редкол.: В. Г. Чернець (голова) та ін. К. : НАКККіМ, 2016. С. 118–121.
16. Наварро О. История и память в современном музее: несколько замечаний с точки зрения критической музеологии // Вопросы музеологии. 2010. №2. С. 3–11.
17. Норт Д. Институты и экономический рост: историческое введение.; [пер. с англ.] // THESIS. 1993. Т.1. Вып. 2. С. 69–91.
18. Про музеї та музейну справу. Закон України від 29 червня 1995 р. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80>
19. Руденко С. Б. Репрезентація історії в музеях України як напрям наукових досліджень // Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ / редкол. : В. Г. Чернець (голова) та ін. К. : НАКККіМ, 2016. С. 78–81.
20. Фадеева Л. А. Образ викторианской эпохи в коллективной памяти англичан // Диалог со временем : альманах интеллектуальной истории. 1999. № 1. С. 152–169.

21. Федоров Н. Ф. Музей, его смысл и назначение // Федоров Н.Ф. Соч.: В 4 т. Т. 2. / Сост. А. Г. Гачева, С. Г. Семенова. М., 1995.
22. Чупрій Л. В. Музеї історичного профілю як інструмент державної політики пам'яті [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://old.niss.gov.ua/Monitor/april08/20.htm>
23. Чупрій Л.В. Музеї як інститути пам'яті: сучасні реалії та перспективи модернізації // Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри. Національна та історична пам'ять: Зб. наук. пр. – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2012. Вип. 4. С. 137–145.
24. Шола Т. Новая музеология и поступальное развитие культуры или пролог кибернетического музея // Музей и демократия. М., 1997. С. 28–35.
25. Шола Т. Предмет и особенности музеологии // Museum. 1987. №153. С. 49–53.
26. Etkind A. Hard and Soft in Cultural Memory: Political Mourning in Russia and Germany // Grey Room (MIT Press). Special Issue: Memory/History/Democracy. 2004. Vol. 16 (Summer). P. 36–59.

УДК 94 (477) 72/1917-1924

Віктор Сусоров
(м. Херсон)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ НА ХЕРСОНЩИНІ (1917–1924 рр.)

Висвітлюється процес становлення та розвитку культурно-просвітницької роботи на Херсонщині в перші роки формування нового суспільного ладу. На основі історичної літератури, документальних джерел, мемуарів та періодичної преси аналізуються основні напрями, форми та зміст політики органів державної влади щодо культурно – просвітницької роботи як серед міського, так і сільського населення краю. Розкривається діяльність хат-читалень, бібліотек, клубів та селянських будинків (сельбудів), показані труднощі та перші успіхи.

Ключові слова: культурно-просвітницька робота, «Просвіти», хати-читальні, бібліотеки, сельбуду, клуби, місцеві органи влади.

Однією з найважливіших завдань діяльності місцевих органів влади на початковому етапі соціалістичного будівництва була культурно-освітня робота. На порядок денний багатьох Рад, поряд з питаннями налагодження господарської справи, включались різноманітні питання культурно-просвітницької, агітаційно-пропагандистської діяльності: робота гуртків, відкриття хат-читалень, проведення лекцій, організація вистав, концертів, спектаклів тощо. Розуміючи, що будівництво нового суспільства неможливе без ліквідації ганебної спадщини минулого – неграмотності і неучтва, місцеві органи влади приступили до відкриття бібліотек, хат-читалень, селянських будинків і клубів. Доступ громадян до музеїв, кіно, клубів